

Огляд тематичного моніторингу у сфері захисту чеської гуманітарної організації «Людина в біді»: Потреби домогосподарств, очолюваних жінками

Січень 2026

Схід та південь України

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
СТРУКТУРНІ ПРОГАЛИНИ ТА ЯКІСТЬ ПОСЛУГ	4
ПСИХОСОЦІАЛЬНІ БАР'ЄРИ ДО ЗВЕРНЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ	5
БАР'ЄРИ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ЖІНКИ З МАРГІНАЛІЗОВАНИХ ГРУП: ПРИКЛАД РОМСЬКИХ ГРОМАД.....	6
МІЖСЕКТОРАЛЬНІ ФАКТОРИ, ЩО ПОСИЛЮЮТЬ БАР'ЄРИ ДЛЯ ДОСТУПУ ДО ЗАЙНЯТОСТІ ТА ПОСЛУГ	7
РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	8
ДОДАТКИ	9

ВСТУП

У цьому огляді представлено результати тематичного моніторингу у сфері захисту, що проводився з жовтня по листопад 2025 року на сході (Дніпропетровська та Харківська області) та півдні (Миколаївська область) України. Області, в яких проводився моніторинг, залишаються серед найбільш постраждалих від гуманітарної кризи, спричиненої повномасштабною війною. Збір даних проводився у формі особистих та дистанційних інтерв'ю з 26 ключовими інформантами (KI), серед яких були представники організацій громадянського суспільства (зокрема й організацій із захисту прав жінок) (54%), представники органів місцевої влади (19%), фахівці сектору охорони здоров'я (15%), волонтери (4%) та інші респонденти

(8%). Мета цього тематичного моніторингового огляду — висвітлити гендерні та міжсекторальні потреби домогосподарств, очолюваних жінками (далі — ДОЖ), проаналізувати основні перешкоди, з якими вони стикаються у доступі до основних послуг, та визначити прогалини в доступній гуманітарній та соціальній підтримці. Зібрані дані дають змогу визначити унікальний життєвий досвід домогосподарств, очолюваних жінками, висвітлити прогалини в системах підтримки, сформулювати цільові рекомендації та окреслити потенційні стратегії реагування в гуманітарних секторах для зміцнення добробуту, захисту та стійкості домогосподарств, очолюваних жінками, в областях, охоплених оцінкою.

ОГЛЯД

За даними третього раунду звіту чеської гуманітарної організації «Людина в біді» (PIN) з моніторингу в сфері захисту¹ та доступних вторинних даних, ДОЖ постійно виділяються як група, що стикається з підвищеними ризиками та непропорційними і переохресними вразливостями. Ці ризики та вразливості зумовлені як впливом війни, що триває, так і давно усталеними гендерними та соціальними нерівностями та маргіналізацією певних груп, наприклад, ромських громад².

Кількість ДОЖ значно зросла через мобілізацію чоловіків, їхню тривалу відсутність та випадки, коли чоловіки-члени домогосподарств уникають мобілізації, що покладає на жінок додаткові зобов'язання з фінансового забезпечення, догляду та прийняття рішень. Серед цієї групи жінки з вразливих етнічних меншин, зокрема роми, стикаються з подвійними викликами через системну дискримінацію та обмежений доступ до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг. Унаслідок війни посилюються вже існуючі гендерні бар'єри: жінки змушені поєднувати діяльність, що приносить дохід, з доглядом за дітьми та повним веденням домашнього господарства, часто маючи обмежений доступ до фінансово доступних послуг з догляду за дітьми, освіти та можливостей працевлаштування. Ці проблеми можуть посилити фінансову нестабільність, збільшити ризик соціальної ізоляції, а також підвищити ризики, пов'язані з захистом, такі як гендерне насильство або використання негативних стратегій подолання труднощів. Накопичений сукупний стрес також впливає на психічне здоров'я і може призвести до тривоги, депресії та хронічного стресу, що ще більше обмежує здатність жінок забезпечувати собі засоби до існування, отримувати доступ до необхідних послуг та досягати сталого самозабезпечення.

¹ People in Need. (2025, July - September). *Protection Monitoring Report*.

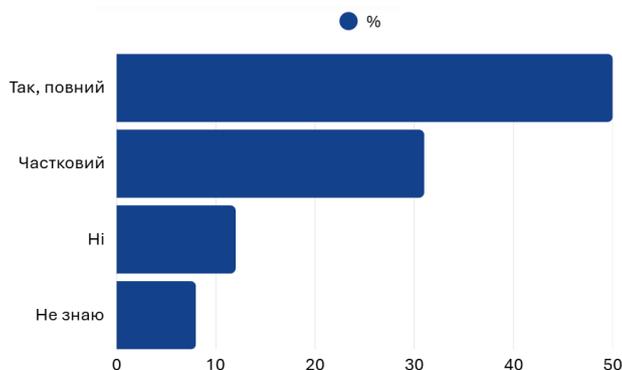
² People in Need. (2025). *Ukraine, Gender and Inclusion Desk Review*.

На думку ключових інформантів, однією з найгостріших проблем для домогосподарств, очолюваних жінками, є відсутність медичних послуг та спеціалізованих фахівців на рівні громади, зокрема нестача сімейних лікарів та можливостей для діагностичних обстежень.

Доступ до послуг з репродуктивного здоров'я є обмеженим: лише половина інформантів повідомили, що жінки в їхніх громадах мають повний доступ до таких послуг, що вказує на існування критичної прогалини (рис. 1). Ці обмеження підвищують ризики, пов'язані із несвоєчасною постановкою діагнозу, хронічними захворюваннями, що залишаються без лікування, та незадоволеними потребами у сфері репродуктивного здоров'я, особливо в умовах війни, коли стрес, переміщення та порушення безперервності надання медичної допомоги посилюють вразливість здоров'я.

Рисунок 1. Доступ до послуг з охорони материнського та репродуктивного здоров'я для домогосподарств, очолюваних жінками

Серед основних перешкод – інфраструктурні та географічні фактори, такі як відсутність необхідних центрів у громаді, обмеженість послуг у наявних закладах та необхідність добиратися до адміністративних центрів. Такі поїздки пов'язані з додатковими фінансовими витратами, затратами часу та транспортними проблемами, які не є гендерно нейтральними. ДОЖ, особливо ті, які виконують основні обов'язки з догляду та не мають підтримки сім'ї, стикаються з підвищеними обмеженнями мобільності. Необхідність організувати догляд за дітьми або неможливість

Огляд тематичного моніторингу PIN у сфері захисту: Потреби домогосподарств, очолюваних жінками

залишити дітей без нагляду значно обмежує їхню здатність звертатися за медичною допомогою, що збільшує ймовірність відкладення лікування або відмови від нього.

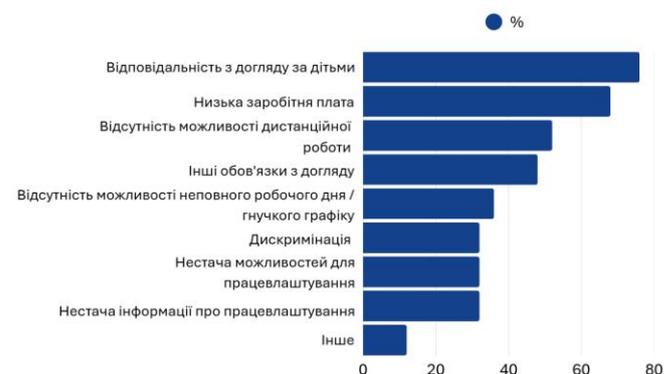
Нестача фахівців, складні процедури реєстрації, довгі черги та незлагоджена система охорони здоров'я призводять до затримок у наданні медичної допомоги або повної її відсутності. Ці перешкоди непропорційно впливають на жінок, які частіше потребують регулярного звернення до системи охорони здоров'я як для власних потреб, так і для потреб осіб, які перебувають на їхньому утриманні. В умовах тривалої кризи такі затримки призводять до накопичення ризиків для здоров'я та посилюють існуючу гендерну нерівність у доступі до основних послуг.

МОЖЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Згідно з даними, отриманими від ключових інформантів (рис. 2), головним фактором, що обмежує працевлаштування жінок, є відсутність доступних послуг з догляду за дітьми.

Рисунок 2. Основні перешкоди для працевлаштування у ДОЖ

Існуючі гендерні ролі та соціальні очікування традиційно покладають відповідальність за догляд за дітьми та неоплачувану роботу з догляду на жінок, обмежуючи їхню мобільність та здатність участі на ринку праці. Для ДОЖ відсутність інших осіб, які могли б доглядати за дітьми, яка загострюється через призов до армії, переміщення або розлучення сімей, означає, що неможливість залишити дітей у безпечному та доступному середовищі безпосередньо підриває економічну участь та соціальну автономію жінок. Ця проблема також загострюється через закриття шкіл та дитячих садків і перехід на дистанційне навчання, що вимагає значно більшої відповідальності за догляд за дітьми з боку жінок.

Додаткові перешкоди становлять структурні обмеження ринку праці, зокрема відсутність можливості дистанційної або гнучкої роботи, нестача просторів для догляду за дітьми на робочому місці, недостатня кількість дошкільних закладів та обмежені можливості для онлайн-освіти/навчання жінок. Ці фактори ще більше обмежують можливості працевлаштування.

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ БАР'ЄРИ ДО ЗВЕРНЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ

Війна спричинила додаткове психосоціальне навантаження на жінок, що впливає на їхні рішення щодо звернення за допомогою і часто заважає їм отримати доступ до послуг у сфері захисту або підтримки, навіть коли вони цього потребують.

У деяких випадках жінки очолюють домогосподарства, в яких чоловіки або дорослі сини уникають мобілізації і не можуть виконувати домашні/сімейні обов'язки. Згідно з інформацією від ключових інформантів, у таких домогосподарствах жінки часто свідомо обмежують свій доступ до допомоги. Таке самообмеження часто обґрунтовується тим, що «зараз не на часі» або «іншим ще гірше», але воно має глибші психологічні та соціальні причини.

По-перше, деякі жінки можуть вважати, що вони не мають морального права на отримання державних послуг або підтримки, оскільки їхні чоловіки, сини чи брати не воюють і не роблять внесок у розвиток держави. Це створює відчуття, що вони «не заслуговують» на допомогу, що підсилюється публічними наративами про війну та порівнянням з іншими домогосподарствами.

По-друге, існує побоювання негативних наслідків при взаємодії з офіційними структурами або

У цьому контексті проблеми зайнятості виходять за межі ринку праці і відображають більш широку системну кризу в доступі до базових послуг, що збільшує економічну вразливість і зменшує доступ до необхідних послуг для домогосподарств, очолюваних жінками (ДОЖ), які часто самостійно несуть повну відповідальність за доходи, догляд та домашні обов'язки.

постачальниками послуг. Жінки побоюються, що звернення по допомогу може непередбачувано розкрити інформацію про чоловіків у домогосподарстві, які підлягають мобілізації, що потенційно може призвести до їхнього призову. За таких обставин звернення за медичною, соціальною або психологічною допомогою сприймається як ризик.

Ключові інформанти також описують ситуації, в яких жінки зазнавали тривалого фізичного або психологічного насильства, але не зверталися до поліції або служб у сфері захисту, оскільки побоювалися, що втручання правоохоронних органів може призвести до мобілізації їхніх чоловіків або дорослих синів. У випадках, коли такі ситуації траплялися, жінки повідомляли про сильне почуття провини, кажучи, що «краще було б продовжувати терпіти насильство».

Таким чином, психосоціальні бар'єри, що заважають жінкам, які очолюють домогосподарства, звертатися за допомогою, не обмежуються індивідуальними страхами і є відображенням більш широкого контексту війни, соціального тиску та обмеженого доступу до безпечних і конфіденційних послуг. Відсутність або обмежена доступність послуг психосоціальної підтримки в громадах ще більше посилює ці тенденції, внаслідок чого жінки залишаються в тривалому стані стресу та невидимої вразливості.

БАР'ЄРИ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ЖІНКИ З МАРГІНАЛІЗОВАНИХ ГРУП: ПРИКЛАД РОМСЬКИХ ГРОМАД

Жінки з ромських громад, які очолюють домогосподарства, стикаються з сукупністю структурної дискримінації, соціальної маргіналізації та обмеженого доступу до освіти, інформації та базових послуг³. Гендерні ролі, ранні і часто примусові шлюби, а також великі розміри сімей створюють непропорційно високе навантаження з догляду, що значно обмежує мобільність жінок та їхню здатність самостійно шукати допомогу, особливо в галузі охорони здоров'я та соціального захисту.

Гендерна вразливість ще більше посилюється в контексті реагування на гендерне насильство. Ключові інформанти відзначають, що соціальна стигматизація суттєво обмежує готовність жінок з ромських громад відкрито говорити про насильство та звертатися до офіційних механізмів в сфері захисту.

Навіть коли жінки звертаються за допомогою, доступ до спеціалізованих послуг часто є обмеженим через вимогу фінансової незалежності або офіційного працевлаштування, що непропорційно виключає найбільш вразливі групи жінок з ромських громад. Через системне виключення з офіційного ринку праці багато жінок з ромських громад покладаються на соціальні виплати, неформальну або нестабільну роботу. В результаті їхній доступ до програм соціального захисту, спеціалізованих послуг для жінок та механізмів економічної підтримки стає ще більш обмеженим, що лише посилює вразливість.

Окрім того, відсутність основних персональних документів, таких як паспорт, ID-картка та свідоцтво про народження, залишається системною перешкодою, що обмежує доступ до соціальних виплат, медичної допомоги та юридичних послуг. Дискримінаційні практики також фіксуються в галузі охорони здоров'я: ключові інформанти повідомляють про випадки упередженого ставлення з боку медичного персоналу, зокрема

про небажання реєструвати жінок з ромських громад у лікарів первинної медичної допомоги, що блокує доступ до необхідних медичних послуг.

Іншим фактором, що обмежує доступ до послуг, є низький рівень обізнаності жінок з ромських громад щодо доступних послуг та механізмів захисту, а також відсутність навичок орієнтування в інституційних системах.

«Оскільки роми часто одружуються рано і більшість сімей багатодітні, жінка не може просто піти до лікаря, бо їй немає з ким залишити дітей. Діти не соціалізуються, бо не хочуть залишати матір.»

«Жінки з ромських громад живуть у патріархальному суспільстві. Багато з них зазнають гендерного насильства, але не всі повідомляють про це, оскільки вважають це за «сором».»

«Існують притулки (шелтери), які надають підтримку жертвам гендерного насильства, але вони не приймають жінок, які не мають роботи. Якщо вона не може себе утримувати, вони не можуть їй допомогти.»

«Жінок з ромських громад не приймають на роботу через дискримінацію. В результаті вони змушені жити на соціальні виплати, брати кредити або працювати неофіційно.»

«Відсутність освіти, нездатність чітко формулювати та висловлювати свої думки, просити про допомогу, відсутність розуміння, до кого звернутися за допомогою.»

³ Voice of Romni. (2024, May - July). *The State of Roma Communities During the War in Ukraine*.

МІЖСЕКТОРАЛЬНІ ФАКТОРИ, ЩО ПОСИЛЮЮТЬ БАР'ЄРИ ДЛЯ ДОСТУПУ ДО ЗАЙНЯТОСТІ ТА ПОСЛУГ

Додаткові фактори, такі як статус внутрішньо переміщеної особи або вік, можуть ще більше посилити гендерні бар'єри та вразливість. Люди старшого віку стикаються зі значними перешкодами у працевлаштуванні, включаючи упередження роботодавців щодо віку, припущення щодо їхньої продуктивності та здатності до навчання, а також обмеження здоров'я та мобільності. Водночас, через призов молодих чоловіків, роботодавці все частіше віддають перевагу чоловікам старшого віку (60+) щоб заповнити кадрові прогалини, що ще більше погіршує становище жінок старшого віку у доступі до можливостей працевлаштування та посилює існуючу гендерну нерівність.⁴ ВПО стикаються з додатковими труднощами при інтеграції в громади, що приймають їх, що збільшує їхню вразливість

Як зазначають ключові інформанти, жінки, які очолюють домогосподарства та мають статус ВПО,

систематично зазнають упередженого ставлення з боку роботодавців. Це упередження пов'язане з стійкими стереотипами щодо надійності та стабільності ВПО, серед яких негативне ставлення до осіб, зареєстрованих в регіоні, що відрізняється від їхнього місця проживання. Основними факторами, що сприяють цьому, є складнощі з підтвердженням професійного досвіду, втрата або відсутність документів та подібні проблеми.

Жінки-ВПО мають менше можливостей для працевлаштування, ніж місцеві мешканці, оскільки роботодавці часто віддають перевагу кандидатам, яких вважають більш стабільними. Ситуацію погіршує стрес від переселення, відсутність мережі соціальних контактів, адаптація до нової громади та відповідальність за утримання сім'ї самотужки.

Отже, сукупність гендерних ролей, етнічної дискримінації, обов'язків по догляду та структурних бар'єрів у доступі до послуг ще більше посилюється додатковими факторами, такими як статус внутрішньо переміщеної особи, інвалідність або відсутність документів, що створює кумулятивні та самовідтворювані обмеження у доступі до базових потреб та механізмів підтримки.

⁴ HelpAge International. (2025, July). *Every year it gets harder to hold on: Older people in Ukraine want to be seen and heard.*

РЕКОМЕНДАЦІЇ

- Покращити доступ до послуг з догляду за дітьми, щоб дати жінкам можливість працювати та користуватися послугами.
- Програми із забезпечення засобів до існування повинні сприяти гнучкому графіку роботи та, за можливості, включати підтримку з догляду за дітьми.
- Розширити можливості перекваліфікації, розвитку цифрових навичок та допомоги у пошуку віддаленої або гнучкої роботи.
- Забезпечити включення жінок старшого віку до систем соціального захисту та надання їм базової допомоги.
- Посилити доступ до репродуктивної та первинної медичної допомоги шляхом підтримки транспортування до медичних закладів, особливо для жінок у віддалених районах та з великим навантаженням по догляду.
- Надавати юридичну допомогу жінкам, включаючи внутрішньо переміщених жінок та жінок з ромських громад, для відновлення документів та доступу до соціальних пільг, покриваючи пов'язані з цим витрати, мобільну юридичну допомогу та систематичне перенаправлення до безкоштовної державної юридичної допомоги та інших надавачів послуг.
- Забезпечити доступ до психосоціальної підтримки (ПСП) та безпечних, конфіденційних послуг для жінок. Адаптувати програми ПСП до конкретних потреб жінок, які постраждали внаслідок війни, розширити їхню доступність та створити безпечні простори, куди жінки можуть звернутися за підтримкою, щоб впоратися з психічним та емоційним навантаженням, спричиненим конфліктом. Підтримувати та посилювати наявні лінії психосоціальної підтримки, інформувати жінок про конфіденційні механізми перенаправлення у випадках гендерного насильства та підтримувати притулки (шелтери) для жінок, які демонструють ефективні результати, забезпечуючи доступність для всіх жінок незалежно від віку, статусу зайнятості, етнічної приналежності або статусу переміщення. Посилити потенціал персоналу ПСП шляхом навчання підходам, орієнтованим на постраждалих, безпечній ідентифікації ризиків гендерного насильства та конфіденційним шляхам перенаправлення.
- Навчати надавачів послуг принципам «не нашкодъ» в умовах війни та мобілізації, а також підтримувати розвиток потенціалу місцевих соціальних працівників та безпечних механізмів підзвітності для жінок, які стикаються з дискримінацією.
- Створити доступні та безпечні місця для консультацій з питань захисту для жінок з ромських громад, забезпечуючи культурно чутливий підхід та співпрацю з організаціями ромської громади.
- Надати пріоритет гуманітарній допомозі для ДОЖ, що мають додаткові уразливості, включаючи людей старшого віку, осіб з інвалідністю, ВПО та домогосподарства, яким бракує документів.
- Здійснювати моніторинг не тільки наявності послуг у громадах, але й їхньої реальної доступності, беручи до уваги вартість, транспорт, стигматизацію, страх перед установами та обов'язки з догляду. Надавати цільову підтримку ДОЖ для доступу до послуг та зменшення гендерних бар'єрів.

ДОДАТКИ

Список скорочень

Скорочення	Повна назва
ГЗН	Гендерно зумовлене насильство
ДОЖ	Домогосподарства, очолювані жінками
ВПО	Внутрішньо переміщена особа
КІ	Ключові інформанти

Цей огляд було підготовлено чеською гуманітарною організацією «Людина в біді» (PIN) за фінансування Швейцарської агенції з розвитку та співробітництва (SDC). Погляди та думки, висловлені у цьому огляді, належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Швейцарської агенції з розвитку та співробітництва (SDC). Швейцарська агенція з розвитку та співробітництва (SDC) не несе відповідальності за будь-яке використання інформації, яку містить цей огляд.